

Jonatan Vinkler

OB TRUBARJEVEM OPUSU

Zasuki z Zbranimi deli

Najbrž ni mogoče tehtno ugovarjati misli, da je književni opus protestantskega reformatorja Primoža Trubarja v slovenski kulturi nekaj edinstvenega. Je prva tovrstna duhovna stvaritev jezikovno in identifikacijsko (slednje kajpak še zdaleč ni imelo enakega pomena in obsega, kot ga dobi identifikacija za moderne narode v »stoletju revolucij«) slovenske kulture. In ne le, da predstavlja vogelnik stavbe slovenske književnosti, pomeni tudi prvo večjo in razvidnejšo uglastev ustvarjalskega hotenja v vernakularnem idiomu prebivalcev med Alpami in Adriatikom s stremljenji, ki so bila tedaj najbolj sveža v evropski učeni kulturi, vsaj v tistem njenem delu, ki je bil zaznamovan z protestantskim duhovnim, etičnim in intelektualnim referenčnim okvirom.

Trubar je tako po epohalnem dejanju, ko je s prvo slovensko knjigo 1550. leta slovensko slovstvo usmeril na neko drugo pot kot dotlej – na pot kontinuiranega pisanja v slovenščini in ne zgolj sporadičnega zapisovanja –, uspel z lastnim prevajalsko-prirejvalsko-avtorskim trudom in pa z usmerjanjem razvoja »cerkve slovenskega jezika« doseči, da je ob izteku protestantske reformacijske dobe v Notranji Avstriji knjižni repertorij v slovenskem jeziku obsegal vse ključne slovstvene žanre, kot so bili tedaj uveljavljeni v humanistični književnosti protestantskega tipa na prostoru zahodno od Vzhoda in vzhodno od Zahoda, na Nemškem.

V slovenskem slovstvu 16. stoletja so se tako bogato razvili biblični prevod, pridiga, duhovna pesem, predgovor (tako v svoji humanistični kot tudi posebni, slovenski izpeljavi, kajti sam oče slovenske knjige je predgovor vede in namenoma »obremenil« z dodatnimi

funkcijami, ki jih humanistični predgovor sicer ni udejanjal, in tako dobil posebno obliko traktata, npr. v *Eni dolgi predgovori*, 1557), razlaga, pa seveda tudi »(pol)sekularne« slovsstvene vrste, med njimi cerkvenoupravna knjiga (del *Cerkovne ordninge*, 1564), historiografski sestavek (Trubarjev predgovor v *Artikule*, 1562, ki je prva slovenska »zgodovina« protestantskega gibanja) in celo biografija (1588: Trostova predelava Andreaejeve knjižne razširitve posmrtno pridige za Primožem Trubarjem): bralci nemirnega stoletja iskanja med prvo slovensko knjigo in protireformacijo te žanre prepoznavajo v obliki katekizmov, bibličnih knjig, pesmaric, agende, postil in drugega.

O vsem tem je bilo že napisanega precej tehtnega, in sicer od epohe »luči (in) razuma« naprej. Najprej na tujem, toda nazadnje tudi doma. Leta 1799 je namreč Christian Friedrich Schnurrer s svojo knjižico o slovanskih tiskih na Württemberskem v 16. stoletju začel tudi z znanstvenim raziskovanjem slovenske protestantske književne dediščine. Nato je sam patriarh slavistike, češki učenjak, sicer tudi duhovnik (za časa generalnih seminarjev Jožefa II. je »modri abbé« celo vodil enega izmed njih) Josef Dobrovský prvo sodobno biografijo Primoža Trubarja »v besedi in podobi« uvrstil v svoj *Slavin*, spis pa naslovil kar z *Um die slawische Literatur verdiente Männer*. S tem je bil Primož Trubar kot prominenten slovanski književni ustvarjalec zgodnjega novega veka na najboljši možni način ponovno »vpeljan« tudi v katoliški kulturni milje srednjeevropske Habsburške monarhije, kjer so bile njegove knjige od leta 1596 umeščene na vatikanski indeks prepovedanih knjig. Isti Dobrovský, ki ga je celo znameniti nemški zgodovinar in izdajatelj epohalne zbirke *Monumenta Germaniae* Georg Heinrich Pertz štel kar za svojega učitelja, je po Schnurrerjevi smrti na njegovo zbirko protestantskih slovenik opozoril svojega dunajskega »adepta« Jerneja Kopitarja, ki je Schnurrerjeve knjige nato tudi kupil, po smrti uglednega kranjskega filologa, izdajatelja in bibliotekarja pa so bili srednjeveški rokopisi in zgodnjenovoveški tiski (inkunabule in tiski 16. stoletja) iz Kopitarjeve zbirke s sklepom kranjskega deželnega zbora na dražbi kupljeni za Licejsko knjižnico v Ljubljani (današnja NUK; Schnurrerjeve oz. Kopitarjeve protestantike so danes del fonda Rokopisne zbirke) ... itd. itn., vse do Trubarjevega jubileja 2008.

V tem letu je mednarodno in domače raziskovalsko občestvo na pomembno obletnico odgovorilo s številnimi (tudi novimi in svežimi) prispevki na znanstvenih posvetovanjih doma in v tujini, ki so razmišljali o dotlej manj osvetljenih aspektih Trubarjevega življenja, dela, njegove dobe in razumevanja vsega tega. Ti prispevki so po večini že izšli v večavtorskih monografijah in pomenijo nadaljnji korak v razumevanju časa, osebnosti ter epohalnega pomena Trubarja za slovensko kulturo.

Kajpak tudi samo leto 2008 ni minilo brez neke precej bizarne miselne in delovajske razpoke: ob poltisočletni obletnici Trubarjevega rojstva je namreč slovenska kultura (najbrž predvsem zaradi posameznih odločnih in hkrati karieristično orientiranih uradnic Ministrstva za kulturo, ki so ponavadi izjemno prizadevne pri brez-miselnem prevzemanju evrokratskih konstruktov, ki jih vsiljujejo samozvani »kulturni eksperti« iz palač moči in oblasti v Bruslju, na pa tudi enako dobro usposobljene in zmožne za razumevanje ter morebitno zavrnitev le-teh) na uradni ravni v Sloveniji in Evropi kot svoj glavni »izvozni artikel« urbi et orbi promovirala precej nenavadno (psevdo)kulturno in politično entiteto, neposrečeni sprimek vsega mogočega, pravzaprav skrpucalo, ki se je imenovalo *leto med-kulturnega dialoga*. Razvidna postavitev delovajske in promocijske prioritete na leto medkulturnega dialoga – o slednjem danes komaj kdo sploh še ve, da se je zgodilo, skoraj nihče pa ne, kaj naj bi oz. je pomenilo –, napram veličastnemu Trubarjevemu jubileju zagotovo ne potrebuje posebne razlage, da nekdo pač ni (z)mogel ali želel ločiti med *ključnim* in *efemernim*, med *trajnim* in *začasnim*.

Velja pa ob omenjene dogodke in take odločitve postaviti zgolj načelni analoški premislek. Nemci se že pripravljalo, da bodo 2017. leta praznovali jubilej dogodkov, ki so v svoji (nikoli) konč(a)ni konsekvenci spremenili podobo evropske kulture in civilizacije. 31. oktobra 2017 bo namreč minilo pol tisočletja od dne pred vsemi svetimi, ko naj bi Luther s svojim obelodanjenjem petindevtedesetih tez začel reformacijo. Ali bi se torej Nemci ob takem jubileju sploh spraševali, da bi za glavni letni poudarek svoje kulture naredili kaj drugega kot svojega Luthra – če bi imeli npr. na voljo s strani evropskih birokratov vsiljevano leto medkulturnega dialoga št. XX ali kaj podobnega?

Leto 2008 je tako dodalo nove kamenčke v mozaiku vedenja o Trubarju in njegovem času, zbirka *Zbrana dela Primoža Trubarja* pa želi že od začetka lastnega obstoja odigrati pomembno funkcijo v grajenju te kompleksne mentalne podobe. Po eni strani želi »zakrožiti dosedanja znanstvena prizadevanja za osvetlitev dela prvega slovenskega pisatelja«, po drugi strani pa si prizadeva z objavo vseh spisov našega reformatorja, in sicer v podobi kar najmanj interpretativne kritične edicije, narediti Trubarjeva dela v prvi vrsti *dostopna* sodobnemu bralcu in tako spodbuditi raziskovanje omenjenega obdobja v okviru različnih strok.

Zbrana dela Primoža Trubarja izhajajo od leta 2002. Odtlej je izšlo 5 tiskanih knjig kritične edicije, kjer so posegi v tekst in komentarji skrajno pretehtani ter kolikor moči omejeni, sinoptična izdaja pa poskuša tudi z likovno podobo knjižnega stavka reprezentirati izvirni videz Trubarjevih tiskov. Slovenski bralci so tako doslej dobili predse: vse Trubarjeve katekizme (I. in II. knjiga *Zbranih del*; ur. Fanika Krajnc - Vrečko, 2002, 2003); *Artikule, Cerkovno ordningo* in koledar (III. knjiga; ur. Jonatan Vinkler, 2005); vse pesmarice očeta slovenske knjige, tudi *Ene duhovne peisni iz 1563*, kjer je Trubar na naslovnem listu sicer naveden kot avtor, pa to, kot je znano, zagotovo ni bil (IV. knjiga, ur. Jonatan Vinkler, 2006); ter edini reformatorjev prevod katere starozaveznih bibličnih knjig - *Ta celi psalter Davidov* (V. knjiga, ur. Jonatan Vinkler, 2009). Skupaj je tako izšlo 2567 strani znanstvenokritične edicije, in sicer v petih tiskanih, reprezentativno oblikovanih (Matjaž Vipotnik) ter vezanih knjigah. Skupaj z novo, VI. knjigo, obsega zbirka že 3196 strani.

Toda pot izdajanja *Zbranih del Primoža Trubarja* je zaradi specifikke zbirke, ki se občutno razlikuje celo od podobnih izdaj opusov drugih slovenskih slovstvenih ustvarjalcev in ki tako zagotovo ne more pričakovati tolikanj množične bralske recepcije, kot jo je, karikirano, doživela npr. *Da Vincijeva šifra* Dana Browna ali kot jo med strokovno tehtnimi deli na slovenskem knjižnem trgu že nekaj let doživlja *Natašin ples* Orlanda Figesa, ter tudi zaradi permanentne neprilagodljivosti/neprilagojenosti izdajatelja potrebam in specifikam zbirke doživela ne nepričakovane, zagotovo pa neželene zasuke in tudi ovire pri izhajanju in samem nadaljevanju. Septembra 2009 je

namreč izšla peta knjiga *Zbranih del Primoža Trubarja*,* in sicer kot zadnja tiskana izdaja, s katero je Založba Darila Rokus, ki je bila dotlej izdajatelj *Zbranih del Primoža Trubarja*, svoj angažma pri projektu končala. Prvi prenos k drugemu izdajatelju ni dal nikakršnih pozitivnih rezultatov ter ni omogočil nadaljevanja izhajanja. *Zbrana dela Primoža Trubarja* so nazadnje kot povsem *nekomercialni*, za bralca pa *prostodostopni* in *brezplačni* izdajateljski projekt našla mesto med znanstvenimi izdajami Pedagoškega inštituta. Da bi se izdajanje *Zbranih del Primoža Trubarja* pri novem založniku in ob izključni finančni podpori Javne agencije za knjigo Republike Slovenije sploh moglo nadaljevati, je bilo treba sprejeti nekaj nepopularnih, vendar nujnih odločitev, ki vse merijo na pocenitev procesa izdajanja in distribucije.

Zbrana dela Primoža Trubarja so veliki nacionalni izdajateljski projekt in so doslej izhajala kot reprezentativen oblikovalski, tiskarski in knjigoveški izdelek, ki pa se tudi zaradi visoke cene, izrazito neprimerne ter zato skromne distribucije s strani izdajatelja in praktično ničtega oglaševanja ni mogel nadejati prodajnega uspeha in tako tudi ne ekonomske upravičenosti na strani izdajatelja. Da bi se tem zadregam poslej izognili in omogočili kar najširšo in ceneno distribucijo, je bila sprejeta odločitev, da bodo *Zbrana dela Primoža Trubarja* odslej izhajala (zaenkrat) *zgolj kot digitalna izdaja*, ki pa bo odprtokodna in prostodostopna ter bo pripravljena tako, da bo brez dodatnih stroškov na strani priprave omogočala tudi morebitni natis. To pomeni, da bodo bralci dobili integralno besedilo izdaj *Zbranih del Primoža Trubarja*, ki bodo izšle na Pedagoškem inštitutu

* *Zbrana dela Primoža Trubarja V* so po javno dostopnih podatkih, zbranih v servisu COBISS, na dan 19. decembra 2010 dosegljiva samo kot čitalniški izvodi v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, omenjena izdaja še vedno ni na voljo po ostalih knjižnicah niti za nakup po knjigarnah, četudi je bila izdatno financirana s subvencijskimi sredstvi Ministrstva za kulturo, ki, med drugim, ponavadi za izdajatelja pomenijo tudi obveznost, da je subvencionirano delo javno dostopno; opisano početje založbe Darila Rokus nekoliko spominja na znamenitega, toda mentalno skrajno nenavadnega ameriškega letalskega inženirja in industrialca Howarda Hughesa, ki ameriški državi občasno tudi ni izporočil reči, ki jih je dobil plačane, vendar ga je vlada zato poklicala na odgovornost.

(od 6. knjige naprej), preko spleta in v javnih knjižnicah, in sicer zastonj, iz vseh izdaj pa bo mogoče tiskati posamezne strani ali cele sekvence izdaje, tekst in likovno opremo pa bo mogoče tudi kopirati ter izvažati. Digitalna izdaja je za znanstveno delo tudi bistveno bolj uporabna kot pa tiskana knjiga, če ne že zaradi drugih vzrokov, pa zagotovo zaradi iskanja po besedilu in zaradi možnosti manipulacije z besedilom (kopiranje, izvažanje).

Izhodiščni cilj *Zbranih del Primoža Trubarja* je bil, da se izdaja zaključi že v jubilejnem letu 2008. Ta cilj se je kljub resnim prizadevanjem izmuznil predvsem zaradi negotovosti, ki je zadnja leta (2007–2009) spremljala projekt oz. njegov prenos od enega založnika k drugemu, deloma pa tudi zaradi obsežnosti gradiva ter zaradi kompleksnosti tekstovnega postopka pri pripravi edicij, kjer je (bilo) treba v pretežni meri opraviti pionirsko raziskovalno in ekdotično delo. Da bi se tempo izdajanja v naslednjih letih okrepil – v obdobju 2010–2012 so načrtovane po ena izdaja za vsako leto –, se bo spremenil tudi redosled izhajanja posameznih knjig *Zbranih del Primoža Trubarja*. Namesto dosedanje sekvence od prve do zadnje knjige *Zbranih del* bodo posamezne knjige zbirke odslej izhajale glede na stanje pripravljenosti: tako bo VI. knjigi v naslednjem letu (2011) sledila XI. (»nemški spisi« Primoža Trubarja), tej pa v letu 2012 VIII. knjiga (*Ena dolga predgovor; En register, ena kratka postila*, 1557).

Večjih vsebinskih in strukturnih sprememb zbirke ne bo: členitev vsebine (edicija, aparat, študija) in ekdotična izvedba posameznih knjig *Zbranih del Primoža Trubarja* se bosta tudi poslej ravnali po metodologiji in načelih, ki jih je zbirki ob pripravi I. knjige *Zbranih del* vtisnil prof. ddr. Igor Grdina, po oblikovalski plati pa se bo izdaja nekoliko spremenila, kajti odslej bo za likovno podobo *Zbranih del Primoža Trubarja* skrbel ing. Primož Orešnik. Likovna reprezentacija izvirnega Trubarjevega tiska iz 16. stoletja bo tudi poslej ostala razpoznavni znak *Zbranih del Primoža Trubarja*, zaradi elektronske izdaje pa se bodo spremenili format, platnica, predlist, naslovni list, kazalo, oblika razlagalnih opomb, oblikovanje spremnih besedil ...

Elektronska izdaja *Zbranih del Primoža Trubarja* pri Pedagoškem inštitutu temelji na izkušnjah, ki jih imam s tovrstnim založništvom, in na posebnem ekdotičnem ter tehnološkem postopkovniku, ki je

najdosledneje artikuliran v založniško-uredniški platformi za digitalno izdajateljstvo, katero sem razvil samostojno in jo v praksi uspešno implementiral kot *Digitalno knjižnico* Pedagoškega inštituta (www.pidigitallibrary.si; *Digitalna knjižnica* je prva in najpomembnejša tovrstna platforma za izdajanje znanstvene knjige na Slovenskem).

Zastran VI. knjige *Zbranih del Primoža Trubarja*, ki prinaša kritično edicijo »zadnje roke« Trubarjevega bibličnega prevoda *Novega testamenta* (evangeliji in *Apostolska dela*, 1581), katerega je reformator štel za svojo najuspešnejšo prevajalsko storitev sploh, večjega odstopanja od izhodiščne zasnove ni, razen odločitve, ki zadeva obseg tekstne kritike. Le-ta bi po izvirni koncepciji morala zabeležiti vse tekstovne odmike, ki jih je glede na Trubarjev prevod iz leta 1581 najti v starejših reformatorjevih prevodih istih bibličnih besedil. Za *Evangelij po Mateju* bi to pomenilo, da bi morala tekstna kritika upoštevati izdajo iz leta 1555 in 1557, v *Zbranih delih Primoža Trubarja VI* pa bi tako morali biti objavljeni tudi vsi izvorni Trubarjevi predgovori in komentarji k bibličnim tekstom, ki se razlikujejo od besedila, izdanega leta 1581. Tak pristop bi občutno zmanjšal preglednost in, posledično, uporabnost edicije, zato je bila sprejeta odločitev, da se *Zbrana dela Primoža Trubarja VI* osredotočijo zgolj na besedilo iz leta 1581, da se primerjalna tekstna kritika ne izvede, da pa se starejši Trubarjevi biblični prevodi objavijo v integralni tekstovni podobi, in sicer v posebni knjigi/knjigah, ki bo/bodo suplementa izhodiščno načrtovanih enajstih knjig *Zbranih del Primoža Trubarja*.

Omenjene spremembe utečenega načina izdajanja *Zbranih del Primoža Trubarja* so morale biti sprejete zato, da prva celovita izdaja reformatorjevih spisov »stoji in obstane«. Tudi v časih, ki niti mentalitetno niti ekonomsko ne želijo biti naklonjeni entitetam, katerih vrednosti preprosto ni moči meriti, kaj šele izmeriti, mogoče pa si jo je misliti in/ali začutiti (toda slednje za ekonomiste, ki želijo povsod in vedno operirati le s »trdimi«, numerično merljivimi in zato dozdevno tudi »objektivnimi« dejstvi, očitno ni posebej prepričljiv argument, vsaj zadosten ne).

Zastran pomoči pri ponovnem vzpostavljanju infrastrukturnih pogojev za delovanje se najlepše zahvaljujem Protestantškemu dru-

štvu Primož Trubar, ki je tudi tokrat nosilo levji delež pri razreševanju neblagega položaja, Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije, predvsem pa Pedagoškemu inštitutu, konkretnije, prof. dr. Igorju Ž. Žagarju in vodstvu; vsi omenjeni dejavniki so s primerno benevolenco do projekta, ki po menjavah založnikov nikakor ni bil v najboljšem kliničnem stanju, omogočili, da se je znova razživel, njegov prvi rezultat v novi podobi pa predajam bralcu v podobi šeste knjige *Zbranih del Primoža Trubarja*.

V Ljubljani, 19. decembra 2010